

TOHIR VATTORNING “ZILZILA” ROMANIDA TIL
XUSUSIYATLARI

Mahmudjonova Maftuna Jahongir qizi

Toshkent Davlat Sharqshunoslik universiteti

Lingvistika (arab tili) yo ‘nalishi magistratura 1-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: Xodjayeva R.U, filologiya fanlar doktori, professor.

Annotatsiya. Mazkur maqolada Tohir Vattorning “Zilzila” romanining til xususiyatlari lingvopoetik yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda asar sarlavhasining semantik-semiotik yuki, qahramon nutqidagi baholovchi birliklar, makon poetikasida “qoya” va “hid” obrazlarining funksiyasi hamda “ko ‘prik” leksemasining kompozitsion-semiotik roli yoritiladi. Shuningdek, roman matnida Qur’oniyl intertekstning qo ‘llanishi va uning g‘oyaviy-badiiy ta’siri ochib beriladi. Tahlillar natijasida asarda haqiqiy “zilzila” tabiiy hodisa emas, balki qahramon ongidagi psixologik silkinish va jamiyatdagi ijtimoiy nomutanosiblikning lingvopoetik ifodasi ekani asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: Tohir Vattor, “Zilzila” romani, lingvopoetika, semantika, intertekst, makon poetikasi, ko ‘prik leksemasi, qahramon nutqi, ramziylik, Qur’oniyl ishoralar.

ЯЗЫКОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ РОМАНА «ЗЕМЛЕТРЯСЕНИЕ»

ТАХИРА ВАТТАРА

Аннотация. В данной статье языковые особенности романа Тахира Ваттара «Землетрясение» анализируются на основе лингвопоэтического подхода. В исследовании освещаются семантико-семиотическая нагрузка заглавия произведения, оценочная лексика в речи персонажа, функции образов «скалы» и «запах» в поэтике пространства, а также композиционно-семиотическая роль лексемы «мост». Кроме того, раскрывается использование коранического интертекста в тексте романа и его идейно-

художественное воздействие. В результате анализа обосновывается, что подлинное «землетрясение» в произведении трактуется не как природное явление, а как лингвопоэтическое выражение психологического потрясения героя и социального дисбаланса в обществе.

Ключевые слова: Тахир Ваттар, роман «Землетрясение», лингвопоэтика, семантика, интертекст, поэтика пространства, лексема «мост», речь персонажа, символизм, коранические аллюзии.

LINGUISTIC FEATURES OF TAHAR WATTAR'S NOVEL THE EARTHQUAKE

Abstract. *This article analyzes the linguistic features of Tahar Wattar's novel "The Earthquake" through a linguopoetic approach. The study examines the semantic and semiotic load of the title, evaluative units in the protagonist's speech, the functions of the images of the "rock" and "smell" within spatial poetics, and the compositional-semiotic role of the lexeme "bridge." It also reveals the use of Qur'anic intertextuality in the novel and its ideological and artistic impact. The analysis demonstrates that the real "earthquake" in the work is interpreted not as a natural phenomenon but as a linguopoetic expression of the protagonist's psychological upheaval and the social imbalance within society.*

Keywords: *Tahar Wattar, The Earthquake, linguopoetics, semantics, intertextuality, spatial poetics, bridge lexeme, character speech, symbolism, Qur'anic allusions.*

Kirish. Tohir Vattor Jazoir arab romanchiligining mustaqillikdan keyingi eng yetuk namoyandalaridan biri bo'lib, uning ijodida arab tilining lingvopoetik imkoniyatlari, xalq taqdiri va ijtimoiy adolat masalalari, shuningdek ramziy-badiiy qurilish izchil namoyon bo'ladi. Adibning "Zilzila" romani (1974) ana shu jihatlarning yorqin namunasi bo'lib, asarda siyosiy-ijtimoiy o'zgarishlar fonida shaxs psixologiyasi va sinfiy ziddiyatlar lingvopoetik vositalar yordamida quriladi. Ushbu maqolada roman matnining lingvopoetik tuzilmasi quyidagi yo'nalishlar asosida tahlil qilinadi:

- sarlavhaning semantik-semiotik yuki;
- “ko‘prik” leksemasining takroriyliigi va uning arxitektonik-kompozitsion funksiyasi;
- makon poetikasi doirasida “qoya” va “hid” birliklarining semantikasi;
- Qur‘oniy intertekst hamda ideologik diskursning til vositalari orqali voqeanishi.

Roman sarlavhasi: “Zilzila”ning semantik va semiotik yuki. “Zilzila” so‘zi lug‘aviy jihatdan qattiq silkinish, falokat, ofat ma‘nolarini ifodalaydi. Biroq roman kontekstida mazkur birlikning semantik hajmi kengayib, ko‘p qavatli ramziy belgi sifatida namoyon bo‘ladi:

- tashqi “zilzila” — jamiyatdagi agrar islohotlar, yer munosabatlarining qayta taqsimlanishi hamda sinfiy o‘zgarishlar bilan bog‘liq ijtimoiy silkinishlarni bildiradi;
- ichki “zilzila” — bosh qahramon ongida kechayotgan qo‘rquv, nafrat, mulkni yo‘qotish vahimasi, psixologik parchalanishni ifodalaydi.

Sarlavhaning semantik-semiotik yuklamasi Qur‘oniy ishoralar orqali yanada kuchayadi:

إذا زلزلت الأرض زلزالها¹

Keling bu oyat tarjimasiga to‘xtalsak,

*Vaqtiki, yer o‘ziga xos zilzilaga tushsa, ...*²

Bu intertekst qahramon tilida “qiyomat”, “jazolanish” va “halokat” semalarini faollashtirib, birlikning konnotativ maydonini kengaytiradi. Natijada, “Zilzila” romani sarlavhasi diniy-mifologik, ijtimoiy-siyosiy va psixologik qatlamni birlashtirgan markaziy semiotik belgi vazifasini bajaradi.

Qahramon nutqi va ijtimoiy ziddiyatning lingvistik ifodasi. Roman diskursining markazida Abdulmajid Bularvoh (بو الأرواح) turadi. U matnda xalq manfaatlariga zid pozitsiyani egallagan, mulkparastlik va sinfiy nafrat bilan

¹ Qur‘oni karim. – Toshkent: O‘zbekiston musulmonlari idorasi nashri.

² Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Tafsiri Hilol (6 jildlik). — Toshkent: Hilolnashr, 2016.

xarakterlanovchi tip sifatida konseptuallashtiriladi. Qahramonning nutqiy portreti, asosan, til birliklarining konnotativ imkoniyatlari vositasida ochib beriladi:

- kamsituvchi nomlash: xalq رعا (ra'a') kabi baholovchi soʻzlar bilan pasaytiriladi;
- tajovuz semantikasi: “bosib kirish”, “shaharni egallash” mazmunidagi feʼllar (masalan, “اقتحموا”) orqali oddiy xalqning shaharga kelishi “bosqinchilik” sifatida koʻrsatiladi;

Mazkur lingvopoetik hodisalar majmuyi roman gʻoyaviy yoʻnalishini kuchaytiradi: asarda haqiqiy “zilzila” tabiiy hodisa sifatida emas, balki inson ongida kechayotgan psixologik silkinish hamda ijtimoiy tuzumdagi adolatsizlikning semiotik ifodasi sifatida talqin qilinadi.

Makon poetikasi: shahar, “qoya” va “hid” semantikasi. “Zilzila”da shahar (Konstantina) oddiy dekoratsiya emas, balki maʼno ishlab chiqaruvchi badiiy tizimdir. Makon uch belgida jamlanadi:

a) qoya obrazi

Shahar “qoya” ustida turishi — barqarorlik ramzi boʻlishi mumkin edi, ammo qahramon ongida u portlashga loyiq, yorilishi kerak boʻlgan ogʻirlik obraziga aylanadi. Bu “qoya”ning “ichidan yemirilishi” gʻoyasi qahramon nafrati bilan uygʻunlashib, “zilzila”ni “najot”dek tasavvur qildiradi.

b) hid (شم) — ijtimoiy-ideologik belgiga aylanishi

Matnda hid sezgisi doimiy takrorlanadi: tana hidlari, bozor hidlari, shoʻrva, qovurilgan taomlar, chirindi va hokazo. Bu faqat realizm emas. Hid roman ichida:

“eski” - kolonial zamon, “nozik” hidlar – yangi zamon (xalq koʻpayishi) va “ogʻir” hidlar qarama-qarshiligini yaratadi. Bu orqali qahramonning sinfiy nafratini “sezgi darajasida” ifodalaydi. Demak, “hid” romanda lingvopoetik indikator: u makon oʻzgarishini ham, qahramon ongidagi kamsitishni ham koʻrsatadi.

“Koʻprik” leksikasi va roman texnikasi: arxitektonik qurilish modeli.

Tahlil qilinayotgan matnda eng muhim lingvopoetik tayanchlardan biri — “koʻprik” (الجسر) leksemasining takroriyliigi hamda uning roman boʻlimlari bilan struktur

uyg'unligidir. Asar Konstantinaning "yetti ko'prigi" haqidagi tasavvur bilan boshlanadi va kompozitsion jihatdan roman ham yetti bo'limga ajratilgan bo'lib, har bir bo'lim muayyan ko'prik nomi bilan semantik bog'lanishda beriladi. Bu holat "ko'prik" birligining matnda ko'p funksiyali semiotik element sifatida ishlatilganini ko'rsatadi. Bu yerda "ko'prik" ikki vazifani bajaradi:

1) Kompozitsion vazifa (arxitektonika):

Yetti ko'prik = yetti bo'lim = qahramon harakati va izlanishining yetti "bosqich"i.

Shu tariqa, ko'priklar voqealar rivojini bog'lovchi va syujetni tashuvchi kompozitsion tayanch sifatida namoyon bo'ladi.

2) Semiotik vazifa:

Ko'prik romanda ba'zan "xalos bo'lish" (jar ustidan o'tish), ba'zan "halokat" (hovliqish, jarlik), ba'zan "sinfy filtri" (qahramon tasavvurida "solihlar qutuladi") ma'nolarini beradi.

Ayniqsa yakuniy bo'limda "ko'prik" takrorining keskin ortishi qahramon ruhiy holatini ifodalaydi: takror kuchaygan sari — vahima, gallyutsinatsiya, "zilzila bo'ldi" degan xayol ham kuchayadi. Natijada "ko'prik" so'zi oddiy nom emas, psixologik parchalanish signaliga aylanadi.

Qur'oniy intertekst va "qiyomat" semantikasi. Roman tilining poetik quvvatini oshirgan muhim qatlamlardan biri — Qur'oniy intertekst. Qahramon ayrim manzaralarni "qiyomat"ga qiyoslaydi, "odamlar mast, aslida mast emas" kabi ma'no maydonlari bilan tasvirlaydi. Bu intertekst voqea ta'sirini kuchaytiradi,

qahramonning dinni "oqlovchi" vositaga aylantirishi orqali tanqidiy ma'no beradi,

"zilzila"ning sarlavhadagi diniy og'irligini matn ichida doimiy "eslatma" qilib turadi.

Xulosa. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, "Zilzila" romanida lingvopoetik tizim ko'p qatlamli va o'zaro integratsiyalashgan strukturaga ega. Asarda sarlavhaning falokat semantikasi, Qur'oniy intertekstual ishoralar, qahramon nutqidagi

baholovchi va kamsituvchi birliklar, makon poetikasida “qoya” obrazining semantik transformatsiyasi hamda “hid”ning ideologik belgiga aylanishi yagona badiiy-semantik tizimni hosil qiladi. Ayniqsa, “ko‘prik” leksemasi orqali yuzaga kelgan “yetti bo‘lim — yetti ko‘prik” arxitektonik modeli roman kompozitsiyasining struktur yadrosi sifatida namoyon bo‘ladi. Mazkur model fazoviy tasvir, psixologik dinamika va syujet rivojini yagona semiotik maydonga birlashtiradi.

Natijada muallif ijtimoiy-siyosiy muammolarni bevosita publitsistik bayon yo‘li bilan emas, balki ramz, takror, sezgi obrazlari va intertekstual ishoralar orqali badiiylashtiradi. Shu nuqtayi nazardan, asardagi haqiqiy “zilzila” tabiiy hodisa sifatida emas, balki qahramon ongida yuz berayotgan psixologik dezintegratsiya hamda jamiyatdagi axloqiy-ijtimoiy nomutanosiblikning lingvopoetik ifodasi sifatida talqin qilinadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. الطاهر وطار. الزلزال. – الجزائر: الشركة الوطنية للنشر والتوزيع، 1974
2. Qur’oni karim. – Toshkent: O‘zbekiston musulmonlari idorasi nashri.
3. Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Tafsiri Hilol (6 jildlik). — Toshkent: Hilolnashr , 2016.
4. “Zilzila”. M. Yusupov - Toshkent: Raduga, 1986.
5. مستويات اللُّغة في رواية الزلزال للطاهر وطار مجلة الآداب و اللغات Volume 25, Numéro 2, Pages 143-153 (2025) - <https://asjp.cerist.dz/en/article/270893>